Jongeren en cultuur

Een verklaring voor verschillen in deelname aan elitaire en populaire cultuur

Marieke Voorpostel, Tanja van der Lippe[1]

Summary

Youth and culture
An explanation of differences in highbrow and popular cultural participation

This paper examines whether theories explaining adult participation in highbrow culture can be useful in examining the participation of youth in highbrow as well as popular culture. Three approaches are considered useful: cultural participation as the processing of information, as a means to distinguish oneself from others and, finally, as a way to spend time and money. Using data collected in 1998 we find that although the presented theories are useful in explaining cultural participation of youth, they differ in the extent to which they explain differences between the participation in highbrow and lowbrow culture. The capacity to process information affects the participation in highbrow as well as lowbrow culture. Distinction seems to be related to highbrow culture and time and money is only of interest to youth when it comes to popular cultural participation.

1. Inleiding

In onderzoek naar cultuurdeelname komt een aantal factoren steeds weer als bepalend naar voren. Zo is algemeen bekend dat hoger opgeleiden vaker een bezoek brengen aan elitaire cultuuruitingen dan lager opgeleiden (Ter Bogt, 1990; Ganzeboom, 1989; Kraaykamp, Van der Lippe & Verhoeff, 1996). Ook is duidelijk dat vrouwen cultureel actiever zijn dan mannen (Bihagen & Katz-Gerro, 1998; De Haan & Knulst, 2000), een verschil dat zich al in de jeugd manifesteert (Ter Bogt & Van Praag, 1992; De Haan & Knulst, 2000). Voorts gaan volwassenen vaker naar vormen van elitaire cultuur dan jongeren (Ter Bogt & Van Praag, 1992; De Haan & Knulst, 2000), en tegelijkertijd blijkt het cultureel gedrag van de ouders van doorslaggevend belang voor de deelname van hun kinderen. Dit laatste is niet alleen het geval in de jeugd (Ter Bogt, 1990; Ter Bogt & Van Praag, 1992; Nagel & Ganzeboom, 1995; Van Wel, 1993; Van Wel, Linssen, Kort & Jansen, 1996), maar heeft ook later in de levensloop nog invloed (Ganzeboom, 1989). Naast ouderlijke kenmerken is de invloed van kunsteducatie op school regelmatig onderwerp van onderzoek onder jongeren, hoewel het effect ervan

niet onomstreden is. Zo is er volgens De Waal (1989a) een duidelijk verband tussen de aandacht voor kunst binnen het onderwijs en het bezoek aan kunstvormen van jongeren. Volgens Ter Bogt (1990) daarentegen hebben klassikale confrontaties met kunst alleen zin voor diegenen die toch al een interesse voor cultuur hebben. Ten slotte is het relevant of mensen een cultureel actief netwerk of een cultureel actieve partner hebben (Maas, 1991; Van Wel, 1993).

In veel van deze literatuur ligt de nadruk op deelname aan elitaire cultuur, of op de vrijetijdsbesteding in het algemeen. Met andere woorden, het onderwerp van onderzoek is heel specifiek (alleen elitaire cultuur) of heel ruim (de vrijetijdsbesteding in zijn totaliteit) geformuleerd. Tussen deze twee uitersten is ook een middenweg mogelijk: het bekijken en vergelijken van deelname aan populaire cultuur en deelname aan elitaire cultuur. Het vergelijken van deelname aan elitaire met deelname aan populaire cultuur is nieuw. Populaire cultuur is voornamelijk onderwerp van studie naar leefstijlen bij jongeren en krijgt bij onderzoek naar cultuurdeelname over het algemeen niet dezelfde status toebedeeld als elitaire cultuur. Onder elitaire cultuur verstaan we die cultuurvormen die van oudsher de status 'cultuur met een grote C' hebben zoals klassieke muziek, musea of toneel. Onder populaire cultuur verstaan we die vormen van cultuur die gezien worden als toegankelijk, de 'cultuur van de massa', zoals film of popmuziek.

Bij het vergelijken van elitaire en populaire cultuurdeelname vormen jongeren een interessante onderzoeksgroep. Populaire cultuur speelt namelijk vooral in het leven van jongeren een belangrijke rol, terwijl tegelijkertijd de opvatting heerst dat deelname aan elitaire cultuur juist in de jeugd moet worden gestimuleerd om zo veel mogelijk effect te bereiken. Jong geleerd is immers oud gedaan. Vaak is gebleken dat jongeren weinig aan elitaire cultuur deelnemen (zie bijvoorbeeld De Haan & Knulst, 2000; Van Wel, 1993), terwijl populaire cultuur juist wel de belangstelling van jongeren geniet (zie bijvoorbeeld Van Wel, 1993). Zo bezocht in 1995 in de leeftijdscategorie van 16 tot 25 jaar 26% een toneelvoorstelling, klassiek concert, balletvoorstelling, museum of galerie en 43% een popconcert, jazzconcert of musical (De Haan & Knulst, 2000). Deze situatie ligt bij volwassenen anders, hoewel ook bij deze groep de deelname aan populaire cultuur toeneemt (Peterson & Kern, 1996). In de leeftijdscategorie van 46 tot 64 jaar bijvoorbeeld ging 36% naar bovengenoemde traditionele podiumkunsten en 22% naar bovengenoemd populair podiumaanbod (De Haan & Knulst, 2000).

Door de deelname van jongeren aan zowel elitaire als populaire cultuur te beschouwen kan achterhaald worden hoe de twee verschillende vormen van cultuur zich tot elkaar verhouden in deze fase van de levensloop. Wordt het bezoek aan elitaire cultuurvormen (gedeeltelijk) door dezelfde factoren bepaald als het bezoek aan populaire cultuur? Of komen elitaire en populaire cultuur in de ogen van jongeren uit twee verschillende werelden die niets met elkaar te maken hebben?

Om meer zicht te krijgen op de relatie tussen elitaire en populaire cultuurdeelname zullen beide vormen van cultuur aan dezelfde theorieën ter verklaring van verschillen in deelname worden onderworpen. Zo wordt duidelijk of dezelfde factoren in verschillende mate bepalend zijn voor deelname aan elitaire cultuur en populaire cultuur, of dat beide vormen door verschillende mechanismen gereguleerd worden. De probleemstelling luidt als volgt:

niet onomstreden is. Zo is er volgens De Waal (1989a) een duidelijk verband tussen de aandacht voor kunst binnen het onderwijs en het bezoek aan kunstvormen van jongeren. Volgens Ter Bogt (1990) daarentegen hebben klassikale confrontaties met kunst alleen zin voor diegenen die toch al een interesse voor cultuur hebben. Ten slotte is het relevant of mensen een cultureel actief netwerk of een cultureel actieve partner hebben (Maas, 1991; Van Wel, 1993).

In veel van deze literatuur ligt de nadruk op deelname aan elitaire cultuur, of op de vrijetijdsbesteding in het algemeen. Met andere woorden, het onderwerp van onderzoek is heel specifiek (alleen elitaire cultuur) of heel ruim (de vrijetijdsbesteding in zijn totaliteit) geformuleerd. Tussen deze twee uitersten is ook een middenweg mogelijk: het bekijken en vergelijken van deelname aan populaire cultuur en deelname aan elitaire cultuur. Het vergelijken van deelname aan elitaire met deelname aan populaire cultuur is nieuw. Populaire cultuur is voornamelijk onderwerp van studie naar leefstijlen bij jongeren en krijgt bij onderzoek naar cultuurdeelname over het algemeen niet dezelfde status toebedeeld als elitaire cultuur. Onder elitaire cultuur verstaan we die cultuurvormen die van oudsher de status 'cultuur met een grote C' hebben zoals klassieke muziek, musea of toneel. Onder populaire cultuur verstaan we die vormen van cultuur die gezien worden als toegankelijk, de 'cultuur van de massa', zoals film of popmuziek.

Bij het vergelijken van elitaire en populaire cultuurdeelname vormen jongeren een interessante onderzoeksgroep. Populaire cultuur speelt namelijk vooral in het leven van jongeren een belangrijke rol, terwijl tegelijkertijd de opvatting heerst dat deelname aan elitaire cultuur juist in de jeugd moet worden gestimuleerd om zo veel mogelijk effect te bereiken. Jong geleerd is immers oud gedaan. Vaak is gebleken dat jongeren weinig aan elitaire cultuur deelnemen (zie bijvoorbeeld De Haan & Knulst, 2000; Van Wel, 1993), terwijl populaire cultuur juist wel de belangstelling van jongeren geniet (zie bijvoorbeeld Van Wel, 1993). Zo bezocht in 1995 in de leeftijdscategorie van 16 tot 25 jaar 26% een toneelvoorstelling, klassiek concert, balletvoorstelling, museum of galerie en 43% een popconcert, jazzconcert of musical (De Haan & Knulst, 2000). Deze situatie ligt bij volwassenen anders, hoewel ook bij deze groep de deelname aan populaire cultuur toeneemt (Peterson & Kern, 1996). In de leeftijdscategorie van 46 tot 64 jaar bijvoorbeeld ging 36% naar bovengenoemde traditionele podiumkunsten en 22% naar bovengenoemd populair podiumaanbod (De Haan & Knulst, 2000).

Door de deelname van jongeren aan zowel elitaire als populaire cultuur te beschouwen kan achterhaald worden hoe de twee verschillende vormen van cultuur zich tot elkaar verhouden in deze fase van de levensloop. Wordt het bezoek aan elitaire cultuurvormen (gedeeltelijk) door dezelfde factoren bepaald als het bezoek aan populaire cultuur? Of komen elitaire en populaire cultuur in de ogen van jongeren uit twee verschillende werelden die niets met elkaar te maken hebben?

Om meer zicht te krijgen op de relatie tussen elitaire en populaire cultuurdeelname zullen beide vormen van cultuur aan dezelfde theorieën ter verklaring van verschillen in deelname worden onderworpen. Zo wordt duidelijk of dezelfde factoren in verschillende mate bepalend zijn voor deelname aan elitaire cultuur en populaire cultuur, of dat beide vormen door verschillende mechanismen gereguleerd worden. De probleemstelling luidt als volgt:

Hoe kunnen verschillen in deelname aan elitaire en populaire cultuur bij jongeren worden verklaard?

Om een antwoord te kunnen geven op de probleemstelling wordt cultuurdeelname achtereenvolgens opgevat als een vorm van informatieverwerking waarvoor een zekere capaciteit noodzakelijk is (Ganzeboom, 1989; Maas, 1991; De Waal, 1989a), als een onderdeel van een leefstijl waarmee aangetoond kan worden tot welke sociale groep men zich rekent (Bourdieu, 1984; Ganzeboom, 1984; Maas, 1991; De Swaan, 1986) en als een manier om tijd en geld te besteden (Ganzeboom, 1989; Kraaykamp, Van der Lippe & Verhoeff, 1996; Maas, 1991). Deze theorieën zijn oorspronkelijk bedoeld om (onder andere) verschillen in deelname aan elitaire cultuur van volwassenen te verklaren. In deze context worden ze gebruikt om de deelname van jongeren te verklaren aan zowel elitaire als populaire cultuur. Wat levert dit op aan inzichten in de bruikbaarheid van deze theorieën in een aangepaste context, namelijk die van de deelname van jongeren in plaats van volwassenen en van populaire cultuur in plaats van elitaire cultuur?

2. Theorie

2.1 Informatieverwerkingscapaciteit

Een theorie aan de hand waarvan verschillen in cultuurdeelname verklaard kunnen worden is de informatieverwerkingstheorie van Ganzeboom (1989). Deze theorie gaat ervan uit dat men over bepaalde informatie moet beschikken om van cultuur te kunnen genieten. Mensen moeten een vaardigheid ontwikkelen die hen in staat stelt om kunst te kunnen 'begrijpen'. Verschillende vormen van cultuur kunnen geschaald worden op basis van hun complexiteit. Mensen verschillen in de capaciteit om cultuur te kunnen waarderen en mensen met een grotere informatieverwerkingscapaciteit kunnen dus van complexere vormen van cultuur genieten dan mensen met een kleinere informatieverwerkingscapaciteit. Dit kan ook voor jongeren verondersteld worden.

Bekijken we elitaire en populaire cultuur, dan kan van populaire cultuur verwacht worden dat die gemakkelijker te begrijpen en dus minder complex is. Dit betekent dat er een minder grote informatieverwerkingscapaciteit voor nodig is dan voor het waarderen van elitaire cultuur. Toch kan verondersteld worden dat enige kennis van zaken ook de waardering van populaire cultuur zal vergemakkelijken en vergroten. Bijvoorbeeld bij veel kennis over een bepaalde regisseur kan meer plezier beleefd worden aan de films die door hem (of haar) gemaakt worden, omdat deze in een context geplaatst kunnen worden. Daarom zijn wij van mening dat de informatieverwerkingstheorie die feitelijk ontworpen is voor deelname aan elitaire cultuur ook gebruikt kan worden voor het verklaren van deelname aan populaire cultuur.

Wat betreft de ontwikkeling van het vermogen om cultuur te kunnen waarderen is volgens de informatieverwerkingstheorie allereerst een bepaalde mate van intelligentie een vereiste.

Hoe intelligenter iemand is, des te groter is zijn of haar informatieverwerkingscapaciteit. Het opleidingsniveau wordt wel gezien als een indicator van intelligentie. Dit zou moeten betekenen dat hoger opgeleide jongeren cultureel actiever zijn. Inderdaad geldt over het algemeen dat hoger opgeleide jongeren cultureel actiever zijn dan lager opgeleide jongeren (zie o.a. Ter Bogt, 1990).

Naast intelligentie wordt informatieverwerkingscapaciteit bepaald door culturele training. Deze training vindt plaats in het gezin en op school. Volgens Ter Bogt en Van Praag (1992) hangt de cultuurparticipatie in grote mate af van het gezin. Het voorbeeld dat ouders geven is belangrijk. Ook Van Wel, Linssen, Kort en Janssen (1996) wijzen hierop en benadrukken de invloed van met name de moeder. Er wordt dus zeker bevestiging gevonden voor de verwachting dat ouders (door hun eigen gedrag) de culturele interesse van kinderen kunnen stimuleren. Naast de culturele activiteit van de ouders is het ook denkbaar dat broers en zussen invloed uitoefenen op de cultuurdeelname van jongeren. Een probleem bij het bepalen van deze invloed is de wisselwerking: wie beïnvloedt wie? De meest voor de hand liggende oplossing voor dit probleem is om de deelname van de jongeren te vergelijken met de deelname van de oudere broer of zus. Het is dan waarschijnlijker dat deze oudere broer of zus de jongere beïnvloedt dan andersom. Verwacht wordt dat de invloed van de broer of zus op het bezoeken van populaire cultuur groter is dan op elitair cultuurbezoek, omdat de broer of zus zelf ook als jongere waarschijnlijk meer interesse heeft in populaire dan in elitaire cultuur. Jongeren worden in hun cultuurdeelname ook beïnvloed door ouders, broers en zussen, eenvoudig omdat ze door hen meegenomen worden naar cultuuruitingen.

Culturele training wordt ook door school geboden, zowel direct als indirect. Met directe culturele training worden culturele activiteiten bedoeld die met school ondernomen worden, zoals het klassikaal bezoeken van voorstellingen of het organiseren van een culturele activiteit binnen de school. Scholen zullen hier niet allemaal even actief in zijn. Denkbaar is dat verschillen tussen scholen in culturele activiteit samenhangen met de opleidingsniveaus van de betreffende school. Want hoe hoger dit niveau, des te groter is de informatieverwerkingscapaciteit van de leerlingen en des te complexer kan de aangeboden cultuur zijn. Voor zowel de basisvorming als de bovenbouw blijkt inderdaad dat havo/vwo-scholen meer receptieve activiteiten organiseren dan lbo/mavo-scholen. Voor de bovenbouw geldt bovendien dat de gemiddelde deelnamefrequentie hoger ligt op havo/vwo-scholen, maar dit komt overigens tevens doordat de bovenbouw van het havo en vwo langer duurt dan die van het vbo en mavo (De Haan & Knulst, 2000). Met indirecte culturele training worden de culturele vakken bedoeld, zoals tekenen en muziek, maar ook talen en geschiedenis. Informatie uit deze vakken zou tot een hogere informatieverwerkingscapaciteit moeten leiden. Jongeren die meer van deze vakken volgen en jongeren die er een hoger cijfer voor halen, zouden vaker gaan dan anderen. Uit een onderzoek naar de effecten van kunsteducatie blijkt dat het volgen van tekenen, handenarbeid, textiele werkvormen en muziek inderdaad recreatieve deelname (later in de levensloop) bevordert, hoewel dit deels het gevolg is van een selectiemechanisme (de jongeren die culturele vakken volgen hebben bij voorbaat al meer interesse in cultuur) (Ganzeboom, Nagel, Haanstra & Oud, 1996). Over de invloed van het vakkenpakket op de

deelname aan populaire cultuur valt moeilijk iets te zeggen. Uit de literatuur komt geen duidelijke samenhang tussen beide naar voren. De lesstof bij deze vakken is mogelijk meer gericht op elitaire cultuurvormen en biedt daarom meer kennis op dit vlak en niet op het vlak van populaire cultuur.

Dat jongeren over het algemeen weinig naar elitaire cultuur en veel naar populaire cultuur gaan wordt door deze theorie verklaard door de veronderstelling dat jongeren (nog) niet in voldoende mate over de nodige vaardigheden beschikken om van elitaire cultuur te genieten en wel voldoende kennis van populaire cultuur hebben om deze te waarderen. Cultureel actieve jongeren onderscheiden zich van cultureel minder actieve jongeren, doordat ze een hoger onderwijsniveau volgen (alleen voor elitaire cultuur), cultureel actievere ouders hebben (elitaire en populaire cultuur), een cultureel actieve (oudere) broer of zus hebben (elitair en populair), vaker met school naar cultuur gaan (elitair en populair) en meer culturele vakken volgen (elitair). De eerste hypothese luidt dus als volgt:

H1: Naarmate jongeren over een grotere informatieverwerkingscapaciteit beschikken gaan ze vaker naar uitingen van elitaire en populaire cultuur en dit effect is voor elitaire cultuur groter dan voor populaire cultuur.

Het kunnen begrijpen en daardoor waarderen van kunst en cultuur is niet de enige reden om elitaire of populaire cultuur te bezoeken. Een andere reden om cultuur te bezoeken is dat de sociale omgeving het waardeert.

2.2 Distinctie

Bij de theorie van distinctie, ook wel de statustheorie genoemd, wordt ervan uitgegaan dat aan cultuurdeelname statusmotivatie ten grondslag ligt. Iemands sociale status gaat gepaard met een bepaalde leefstijl. Bij de hogere statusgroepen is het bezoeken van elitaire cultuur veelal onderdeel van deze leefstijl (Bourdieu, 1984). Deze theorie is gericht op volwassenen die in de samenleving door opleiding en beroep een zekere status verworven hebben, en is als zodanig toepasbaar op de ouders van de jongeren waar het hier om gaat. Ouders met een hogere status zullen elitaire cultuur belangrijk vinden en het bezoeken ervan bij hun kinderen stimuleren. Ouders met een lagere status, bij wie cultuurdeelname geen deel uitmaakt van de leefstijl, zullen hun kinderen derhalve niet stimuleren (Ter Bogt, 1990; Ter Bogt & Van Praag, 1992).

Uit onderzoek is naar voren gekomen dat de laatste jaren een trend heeft ingezet, waarbij niet zozeer een elitaire culturele belangstelling, maar juist een brede culturele belangstelling getuigt van een 'goede smaak'. Uit een onderzoek van Peterson en Kern (1996) naar de muzieksmaak van volwassenen blijkt dat er een verschuiving heeft plaatsgevonden van 'snob' naar 'omnivoor'. Een reden hiervoor zou zijn dat uitsluiting van groepen voor bepaalde vormen van cultuur moeilijker is geworden. Hierdoor is meer kennis van en over andere smaken in waarde gestegen. Een onderzoek van Van Eijck (1999) toont echter aan dat een breed

smaakpatroon op muziekgebied in hogere statusgroepen met name teruggeleid kan worden op een omnivore subgroep binnen de hoogopgeleiden. De Haan en Knulst (2000) wijzen eveneens op de opkomst van het cultuurrelativisme, waarbij het onderscheid tussen 'hoog' en 'laag' is verdwenen. Dit zou betekenen dat er ook een positieve relatie is tussen de sociale status en de deelname aan populaire cultuur.

Jongeren worden natuurlijk niet alleen beïnvloed door hun ouders als het gaat om smaakvoorkeuren. Zij maken ook onderling gebruik van leefstijlen. Van Wel (1993) geeft aan dat jongeren veel meer waarde hechten aan het smaakoordeel van hun generatiegenoten. Omdat zij nog niet dezelfde positie in de samenleving hebben als volwassenen en ook niet over dezelfde vrijheid beschikken om hun leven naar eigen inzicht in te richten, maken zij gebruik van andere zaken op basis waarvan zij status toekennen aan leeftijdgenoten en ze in groepen indelen. Het belangrijkste hierbij is het uiterlijk (De Waal, 1989b), waaruit veel over een persoon wordt afgeleid. Verschillende stijlen kenmerken zich door een verschillend uiterlijk. Voor referentie en distinctie kan er naast uiterlijk ook gebruikgemaakt worden van opvattingen (smaak) en vrijetijdsbesteding (De Waal, 1989a). Maar het uiterlijk is voor distinctie het meest bepalend en smaakvoorkeuren en vrijetijdsbesteding worden ook gedeeltelijk aan het uiterlijk afgelezen. Hoewel elitaire cultuur bij jongeren niet bepaald veel belangstelling geniet, is het al dan niet deelnemen aan cultuur voor jongeren wel een onderscheidingsmogelijkheid. Bij de ene leefstijl is het verantwoord om elitaire cultuurvormen te bezoeken, bij de andere groep val je er buiten en kan een elitaire culturele belangstelling maar beter verborgen gehouden worden (de Waal, 1989a). Omdat populaire cultuur meer leeft onder jongeren kan verwacht worden dat een interesse voor populaire cultuur niet verborgen gehouden hoeft te worden, maar juist kan worden benadrukt. Interesse in populaire cultuur kan aanzien geven binnen de groep.

Het netwerk van de jongeren wordt in dit onderzoek niet direct betrokken. Wel wordt de relatie tussen de deelname aan elitaire cultuur en de houding hiertegenover bekeken. Hieruit moet blijken in hoeverre jongeren elitaire cultuur bezoeken omdat zij er de waarde van inzien. Staan cultureel actieve jongeren echt positief tegenover elitaire cultuur, of bezoeken ze alleen elitaire cultuur omdat het moet (van ouders of school)? Met andere woorden, zien jongeren het bezoeken van elitaire cultuur als een statusbevestigende activiteit? De theorie van distinctie leidt tot de volgende twee hypothesen.

H2: Naarmate ouders cultuurdeelname meer zien als een statusbevestigende activiteit zullen de kinderen cultureel actiever zijn.

H3: Naarmate jongeren elitaire cultuurdeelname meer zien als een statusbevestigende activiteit zullen ze cultureel actiever zijn (elitair).

Bij deze hypothesen wordt uitgegaan van de veronderstelling dat ouders met een hogere beroepsstatus elitaire en populaire cultuur meer zullen zien als een statusbevestigende activiteit en dat jongeren met een positievere houding tegenover elitaire cultuur deze meer zullen zien als een statusbevestigende activiteit.

2.3 Tijdsbesteding en budget

Naast de invloed van de informatieverwerkingscapaciteit en distinctie op cultuurparticipatie bij jongeren is het ook belangrijk om rekening te houden met de beperkingen in termen van tijd en geld. Mensen met een groter tijdsbudget kunnen meer tijd aan cultuurdeelname besteden en mensen met een hoger inkomen kunnen er meer geld aan besteden (Ganzeboom, 1989; Maas, 1991). De theorieën hierover zijn op volwassenen gericht. In hoeverre is een beperkte hoeveelheid tijd en geld ook voor jongeren van belang? Het is aan te nemen dat de verschillen in hoeveelheid vrije tijd tussen jongeren relatief klein zijn, omdat jongeren allemaal ongeveer evenveel tijd op school doorbrengen. Ook de verschillen in budget zullen een stuk kleiner zijn dan bij volwassenen.

Wat er verder in de vrije tijd gedaan wordt kan van invloed zijn op de tijd die 'overblijft' voor cultuurdeelname. Wat betreft de tijdsbesteding kan een verklaring misschien beter gezocht worden in hoe de vrije tijd wordt doorgebracht dan in de hoeveelheid vrije tijd. In plaats van te kijken naar het aantal uren dat overblijft voor cultuurdeelname moet er gekeken worden naar welke vrijetijdsbesteding samenhangt met het bezoeken van elitaire en populaire cultuur. Er kan hier een verband worden gelegd met de leefstijlen uit de vorige subparagraaf: bij een bepaalde leefstijl horen specifieke vrijetijdsactiviteiten. Met welke activiteiten hangt cultuurdeelname samen? Volgens het onderzoek van De Haan en Knulst (2000) zijn mensen die hun vrije tijd meer buitenshuis besteden cultureel actiever dan mensen die minder uithuizig zijn in hun vrijetijdsbesteding. Aan het bovenstaande kunnen met betrekking tot de tijdsbesteding twee tegenovergestelde verwachtingen worden ontleend. Allereerst de 'economische' verwachting die, met het oog op de schaarste van tijd, ervan uitgaat dat deelname aan de ene activiteit ten koste gaat van deelname aan de andere activiteit. Hier is er dus geen onderscheid tussen elitaire en populaire cultuurdeelname, want beide vormen kosten tijd en de invloed zou dus voor beide vormen even sterk moeten zijn. De andere verwachting is juist dat deelname aan de ene activiteit aanzet tot deelname aan andere activiteiten. Aangezien het bezoek aan zowel elitaire als populaire cultuur een sociale activiteit is, zullen wellicht beide vormen samenhangen met andere sociale activiteiten buitenshuis.

In het onderzoek van Ganzeboom (1989) naar kunstbezoek bij volwassenen bleek de hoeveelheid geld die mensen te besteden hebben minder van invloed. De financiële kosten blijken te laag te zijn om een drempel te vormen. Ter Bogt (1990) vindt in zijn onderzoek dat alle jongeren (naar eigen zeggen) vaker naar de bioscoop zouden gaan als die goedkoper zou zijn. Maar uit verhalen blijkt niet dat door geldgebrek ieder uitstapje onmogelijk wordt. Blijkbaar is er nog geen ondergrens bereikt. Voor zowel jongeren als volwassenen komt dus uit de literatuur naar voren dat de kosten van cultuur het bezoek ervan niet onmogelijk maken. In hoeverre er invloed uitgaat van het budget van jongeren op de frequentie van het bezoek aan cultuur en of er verschillen zijn tussen elitaire en populaire cultuur is echter nog niet duidelijk geworden.

Bij jongeren kan het beschikbare budget gedefinieerd worden als de som van het zakgeld en het loon uit een eventuele bijbaan. Geld dat door ouders wordt uitgegeven aan de vrije-

tijdsbesteding van hun kinderen wordt hier niet onder gerekend. De verwachting wat betreft het budget is: als er meer geld beschikbaar is wordt er meer aan (elitaire en populaire) cultuur uitgegeven.

Verder moet nog gewezen worden op een mogelijke wisselwerking tussen de tijdsbesteding en het budget. Voor volwassenen houdt vrije tijd in dat er niet wordt gewerkt. Voor jongeren ligt dit anders. Vrije tijd is de tijd die niet op school wordt doorgebracht. Jongeren kunnen ervoor kiezen om te werken in hun vrije tijd. Een hoger inkomen gaat dan ten koste van de vrije tijd. Om deze reden wordt ook de hoeveelheid tijd die aan een bijbaan wordt besteed bekeken. Het bovenstaande leidt tot de volgende hypothesen.

H4a: Naarmate jongeren meer vrije tijd aan andere activiteiten buitenshuis besteden, zijn ze minder cultureel actief (elitair en populair).
H4b: Naarmate jongeren meer vrije tijd aan andere activiteiten buitenshuis besteden, zijn ze ook cultureel actiever (elitair en populair).

H5: Naarmate jongeren over meer geld beschikken, zijn ze cultureel actiever (elitair en populair).

3. Onderzoeksopzet en operationalisering

Om de hypothesen te toetsen is gebruikgemaakt van een enquête die is afgenomen in het kader van het CJP-project. In september 1998 begon de Stichting Cultureel Jongeren Paspoort met ondersteuning van het Ministerie van OC & W in acht middelgrote steden in Nederland een proef met gratis verstrekking van een CJP-kaart aan alle leerlingen van de vierde klassen van het voortgezet onderwijs (van alle niveaus). Het doel van deze proef was om te zien of zo'n verstrekking een impuls zou geven aan de culturele participatie van de betrokken scholieren. Om dit te kunnen onderzoeken is er een voormeting en, na zes maanden, een nameting gehouden. Bij de voormeting bestond de steekproef uit 1521 leerlingen die klassegewijs schriftelijk zijn ondervraagd. In totaal deden er 23 scholen mee en 69 klassen (drie klassen per school). Naast een voor- en nameting is er ook gebruikgemaakt van een controlegroep. Hiervoor zijn leerlingen uit de derde en (soms, indien aanwezig) de vijfde klassen van de betrokken scholen ondervraagd. (Zie voor een uitgebreide beschrijving van de verzameling van de data *Het CJP en cultuurparticipatie van schoolgaande jeugd;* Ganzeboom & Nagel, 1999.) Om onze hypothesen te toetsen is gebruikgemaakt van de hierboven beschreven voormeting van het CJP-project, een databestand van 1521 cases.

De onderzoeksgroep bestaat uit jongeren tussen de 14 en 20 jaar oud. De groep bestaat voor 55,6% uit jongens en dus voor 44,4% uit meisjes. Alle onderwijsniveaus zijn vertegenwoordigd ((i)vbo, mavo, havo, vwo), maar de groep (i)vbo'ers is relatief klein (269 van de 1521 personen). Van de drie leerjaren (3, 4 en 5) bestaat het grootste deel uit vierdeklassers (59,4%) en een relatief klein gedeelte uit vijfdeklassers (5,5%).

Tabel 1: Deelname aan de verschillende vormen van cultuur in percentages

	toneel	cabaret	klassiek concert	ballet	museum	populaire muziek	bioscoop	DJ/VJ evenement	manifestatie
1 x per maand of vaker	0,3	0,2	0,3	-	0,3	1,1	14,0	8,9	0,8
4 tot 11 keer per jaar	1,2	0,5	0,8	0,1	6,3	2,6	45,6	10,5	1,4
2 à 3 x per jaar	5,2	1,6	2,2	0,4	18,8	11,1	26,6	12,1	7,4
1 x per jaar	5,1	3,6	2,0	1,5	15,1	14,3	3,7	6,1	16,2
minder dan 1 x per jaar	3,9	2,0	1,2	0,6	7,9	6,0	1,4	2,1	2,2
totaal actieven	15,7	7,9	6,5	2,6	48,3	35,1	91,2	39,7	28,0

De afhankelijke variabelen zijn elitaire cultuurdeelname en populaire cultuurdeelname. In de vragenlijst is gevraagd naar de frequentie van deelname aan in totaal negen culturele activiteiten door de respondent. Deze activiteiten kunnen worden ingedeeld in elitair en populair. Onder elitair valt: toneelvoorstelling van beroepsgezelschap, cabaret, concert van klassieke muziek, balletvoorstelling van beroepsgezelschap en museum. Onder populair wordt verstaan: concert van populaire muziek, pop-jazz, musical of pop-opera, bioscoop, DJ/VJ-evenement of dance-party, manifestatie voor jongeren. In de vraagstelling is de frequentie van deelname in categorieën ingedeeld. In tabel 1 is de deelname van jongeren aan de onderscheiden cultuurvormen gegeven. Duidelijk te zien is dat bijna alle jongeren wel eens naar de bioscoop gaan, en toch ook bijna de helft wel eens een museum bezoekt. Een balletvoorstelling, een klassiek concert of cabaret zijn veel minder in trek. Er zijn ook maar weinig jongeren die regelmatig, zeg vier keer per jaar, één van deze laatste vormen van cultuur bezoeken, terwijl bijna 60 procent wel vier keer per jaar of meer naar de bioscoop gaat.

Voor het toetsen van de hypothesen is de deelname aan de verschillende vormen van elitaire cultuur bij elkaar genomen en de deelname aan de verschillende vormen van populaire cultuur. Daartoe is voor elke afzonderlijke activiteit het klassemidden van een categorie van deelname genomen om de frequentie van deelname weer te geven, waarbij de categorie 'minder dan 1x per jaar' gecodeerd is als 0,5 en '1x per maand of vaker' als 12. Daarna zijn voor elitaire en populaire cultuur apart de scores op de verschillende cultuurvormen opgeteld.

Een manier om de informatieverwerkingscapaciteit te meten is het opnemen van een soort 'culturele test' in de vragenlijst, die de kennis van de respondent over cultuur aangeeft. Gevraagd zou bijvoorbeeld kunnen worden naar kennis van verschillende stromingen in de schilderkunst, bekendheid met bepaalde muziekstukken, etcetera. Aangezien dit niet in de vragenlijst is opgenomen moet deze capaciteit van andere kenmerken worden afgeleid.[1] Daarom wordt gebruikgemaakt van het opleidingsniveau, waarbij verwacht kan worden dat de informatieverwerkingscapaciteit groter is bij een hoger niveau. De verschillende niveaus zijn als dummyvariabelen in de vergelijking opgenomen, waarbij het (i)vbo als controlegroep fungeert. Ook kan het cultureel gedrag van de ouders en de (oudere) broer of zus de informatieverwer-

kingscapaciteit beïnvloeden, doordat cultureel actieve gezinsleden kennis kunnen overbrengen. De deelname van de ouders en de oudere broer of zus is op dezelfde manier geoperationaliseerd als de deelname van de respondent zelf. De scores van de ouders correleerden onderling zo sterk (0,85 bij elitaire cultuurdeelname en 0,77 bij populaire cultuurdeelname) dat er voor de ouders een gemiddelde van beide scores is genomen en de score van één ouder als de respondent maar één ouder heeft. Bij de deelname van de oudere broer of zus is er een dummyvariabele toegevoegd: het al dan niet hebben van een oudere broer of zus. Respondenten zonder oudere broer of zus krijgen de gemiddelde score bij de deelname van de broer of zus. Ook dit is voor elitaire en voor populaire cultuur apart gedaan. Voor de cultuurdeelname met school geldt eveneens: naarmate de jongere meer via school met cultuur in aanraking komt, zal zijn of haar informatieverwerkingscapaciteit vergroot worden. Om een zo goed mogelijke weergave te geven van de deelname met school (niet de hele klas herinnert zich hetzelfde, terwijl de deelname met de klas voor hen allen gelijk is) is het gemiddelde van de klas berekend zonder de score van de respondent zelf mee te rekenen. Ook hier is een onderscheid tussen elitair en populair aangebracht. Vervolgens de indirecte culturele training: het vakkenpakket. Geteld is het aantal vakken dat gevolgd is uit de volgende lijst: Frans, Duits, Latijn, Grieks, geschiedenis, tekenen en muziek. Nederlands en Engels zijn buiten beschouwing gelaten, omdat vrijwel alle leerlingen deze vakken volgen. De waarde die een vak heeft voor de culturele training wordt van ieder van deze vakken gelijk verondersteld. Zo ontstaat een schaal van 0 (geen van deze vakken) tot 7 (alle vakken). Ter aanvulling is ook het gemiddelde cijfer berekend dat voor deze vakken samen gehaald wordt, omdat een hoger cijfer een hogere informatieverwerkingscapaciteit veronderstelt.

Om de hypothesen over distinctie te toetsen wordt er voor de ouders gebruikgemaakt van hun sociaal-economische positie. Om de status te bepalen van het beroep van vader en moeder is gebruikgemaakt van de International Socio-Economic Index of Occupational Status (ISEI) (zie Ganzeboom & Treiman, 1996). De beroepsstatus van de moeder en die van de vader zijn apart in het model opgenomen. Voor niet-werkende moeders is de gemiddelde status van de moeder ingevuld. Wat betreft de houding tegenover cultuur moeten we ons beperken tot de houding tegenover elitaire cultuur, omdat de houding tegenover populaire cultuur niet in de vragenlijst is opgenomen. Om deze houding in beeld te brengen wordt gebruikgemaakt van een aantal stellingen die in de vragenlijst zijn opgenomen, zoals bijvoorbeeld 'lezen zet aan tot denken', 'een museum is typisch iets voor oudere mensen' en 'jongens die van klassieke muziek houden zijn watjes'. In totaal zijn er twaalf stellingen gebruikt waarop geantwoord kon worden op een vierpuntsschaal (Alpha=0,82). De scores bij deze stellingen zijn bij elkaar opgeteld en daarbij geldt hoe hoger de score, des te positiever de houding ten opzichte van elitaire cultuur.

Wat betreft de tijdsbesteding zal bekeken worden hoe de samenhang is tussen cultuurdeelname en de tijd die gemiddeld besteed wordt aan activiteiten buitenshuis.[2] De volgende activiteiten komen in de vragenlijst aan bod: *sporten, tijd doorbrengen met vrienden, café / bar / discotheek* en *actief lidmaatschap van een vereniging.* Het aantal uren gemiddeld per week besteed aan deze activiteiten moest worden ingevuld voor door de week en in het weekend. Door deze twee bij elkaar op te tellen ontstaat er een totaal aantal uren per week voor de acti-

Tabel 2: Gemiddelden en standaarddeviaties van alle variabelen

	gemiddelde	standaarddeviatie
deelname elitair	1,864	3,235
deelname populair	9,514	6,868
(i)vbo*	0,177	
mavo	0,243	
havo	0,281	
vwo	0,299	
deelname ouders elitair	2,935	4,733
deelname ouders populair	1,473	2,348
deelname sibling elitair	1,815	2,346
deelname sibling populair	7,780	4,742
dummy sibling	0,435	
deelname school elitair	1,139	0,123
deelname school populair	1,106	0,122
aantal culturele vakken	3,737	1,555
cijfer culturele vakken	68,526	7,301
beroepsstatus vader	54,112	15,279
beroepsstatus moeder	46,758	14,311
houding tov elitaire cultuur	2,235	0,472
uren activiteiten buiten	23,620	18,568
uren bijbaan	4,348	5,893
geld bijbaan	109,273	150,985
zakgeld	63,251	56,818
leeftijd	15,324	0,932
leerjaar 3*	0,350	
leerjaar 4	0,594	
leerjaar 5	0,055	
allochtone afkomst	0,150	
vrouw	0,440	
N	1521	

*) Dit is in de analyse de referentiegroep.

viteiten afzonderlijk. Tellen we deze weer bij elkaar op dan krijgen we de variabele voor het aantal uren besteed aan specifieke activiteiten buitenshuis.

Er is de respondenten ook gevraagd naar het aantal uren besteed aan een bijbaan. Deze variabele wordt apart in het model opgenomen. Hoe meer er gewerkt wordt, des te meer geld kan er worden verdiend, maar des te minder tijd blijft er over om dit geld uit te geven aan cultuur. Om het budget te kunnen vaststellen is gevraagd naar hoeveel geld er verdiend wordt met een bijbaan en hoeveel zakgeld de respondent ontvangt, beide in guldens per maand.

Ten slotte is een aantal controlevariabelen in het model opgenomen. De eerste is de leeftijd van de respondent in jaren. Hoe ouder iemand is, des te meer culturele kennis iemand verzameld kan hebben. Verder het leerjaar, omdat hierdoor het effect van het opleidingsniveau beter gemeten kan worden. De correlatie tussen de leeftijd en het leerjaar is 0,65. Ook is rekening gehouden met een eventuele allochtone afkomst van de respondent. Hiervoor is gebruikgemaakt van het geboorteland van beide ouders en de respondent zelf. Tot allochtoon worden hier gerekend mensen die zelf of van wie tenminste één van beide ouders geboren is in een niet-OECD-land, inclusief Suriname, de Antillen, Marokko en Turkije. Ten slotte is de sekse van de respondent als controlevariabele opgenomen, omdat bekend is dat meisjes vaker aan cultuur deelnemen dan jongens (Ter Bogt, 1990; Ter Bogt & Van Praag, 1992; Van Wel, 1993).

Ontbrekende waarden zijn bij alle variabelen door het gemiddelde vervangen. In tabel 2 staan alle gemiddelden en standaardafwijkingen weergegeven.

Uit tabel 2 wordt allereerst net als uit tabel 1 duidelijk dat de gemiddelde deelname aan populaire cultuur inderdaad beduidend hoger ligt dan aan elitaire cultuur. Dit geldt eveneens voor de oudere broer of zus. De ouders zijn gemiddeld actiever op het elitaire vlak, hoewel het verschil tussen deelname aan elitaire en populaire cultuur niet zo groot is als bij hun kinderen. Met school wordt er bijna evenveel aan elitaire als aan populaire cultuur deelgenomen. Gemiddeld wordt er per week ruim 23 uur buitenshuis doorgebracht, maar dit kan sterk uiteenlopen gezien de grote standaarddeviatie. Ook bij het aantal uren besteed aan een bijbaan, het loon en het zakgeld is de standaardafwijking zeer groot.

4. Analyse en resultaten

4.1 Analysemethode

Bij het toetsen van de hypothesen zou in principe rekening gehouden moeten worden met de onderlinge afhankelijkheid van de deelname aan elitaire en populaire cultuur van een jongere. Het is op voorhand namelijk niet uit te sluiten dat deelname aan populaire cultuur de deelname aan elitaire cultuur beïnvloedt en vice versa. De gebruikte analysemethode is daartoe de 'seemingly unrelated'-regressieanalyse (SUR). Bij deze methode komt geen van de te verklaren variabelen voor in de andere vergelijkingen, maar wordt er rekening mee gehouden dat de te verklaren variabelen afhankelijk van elkaar zijn. In SUR wordt gecorrigeerd voor de mogelijke correlatie tussen de storingstermen van beide vergelijkingen.[3] Deze methode geeft efficiëntere schattingen dan gewone regressieanalyse omdat alle informatie wordt gebruikt die

Tabel 3: Determinanten van elitaire en populaire cultuurparticipatie onder jongeren. Ongestandaardiseerde coëfficiënten en t-waarden

	elitair		populair		chi²
	ongest coëf.	t-waarde	ongest. coëf.	t-waarde	
(i)vbo (referentie)					
mavo	-0,386	-1,603	-1,033	-1,899	1,27
havo	-0,340	-1,348	-1,375*	-2,413	2,95
vwo	-0,060	-0,200	-1,599*	-2,375	4,68*
deelname ouders elitair	0,232**	13,593	0,076	1,962	14,76**
deelname ouders populair	-0,051	-1,603	0,483**	6,736	49,68**
deelname sibling elitair	0,172**	5,372	0,013	0,187	4,31*
deelname sibling populair	-0,005	-0,239	0,271**	7,668	54,71**
dummy sibling	-0,092	-0,660	0,256	0,799	
deelname school elitair	3,255**	4,634	2,778	1,752	0,08
deelname school populair	-0,636	-1,011	4,272**	3,000	10,65**
aantal culturele vakken	0,085	1,358	-0,040	-0,284	0,70
cijfer culturele vakken	0,010	0,999	-0,065**	-2,829	9,59**
beroepsstatus vader	0,002	0,344	0,018	1,015	0,67
beroepsstatus moeder	0,012*	2,385	0,004	0,335	0,47
houding tov elitaire cultuur	0,182**	7,156	-0,036	-0,096	9,56**
uren activiteiten buiten	-0,002	-0,433	0,076**	8,582	68,98**
uren bijbaan	-0,021	-1,435	0,068*	2,019	6,32*
geld bijbaan	0,001	0,906	0,004**	2,684	4,67*
zakgeld	-0,000	-0,155	0,004	1,254	1,57
leeftijd	-0,006	-0,060	0,463	1,934	
leerjaar 3 (referentie)					
leerjaar 4	-0,149	-0,792	-0,530	-1,248	0,72
leerjaar 5	0,352	0,813	-0,903	-0,923	1,47
allochtone afkomst	-0,431*	-2,098	-0,248	-0,535	0,14
vrouw	-0,082	-0,544	0,828*	2,417	6,33*
constante	-0,462	-0,218	-6,478	-1,354	
chi²	640,408		390,320		
R^2	0,296		0,204		

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$

in het model aanwezig is. Dit is nodig om correct te kunnen toetsen voor de verschillen tussen de effecten.

Vervolgens is met behulp van een chi-kwadraat getoetst of de coëfficiënten voor beide afhankelijke variabelen significant verschillen. De vraag daarbij is of de invloeden daadwerkelijk anders zijn voor deelname aan elitaire en populaire cultuur. In tabel 3 zijn de resultaten weergegeven.

De eerste groep variabelen heeft betrekking op de informatieverwerkingscapaciteit, de tweede groep op de theorie van distinctie en de derde groep variabelen geeft een beeld van de vrijetijdsbesteding en het budget. Uit de analyse blijkt overigens dat er geen afhankelijkheid is tussen deelname aan elitaire en populaire cultuur; de correlatie tussen de residuen van populaire en elitaire cultuur is 0,09 en niet significant. Dit betekent dat gegeven de overige omstandigheden er geen concurrerende relatie is tussen deelname aan elitaire en populaire cultuur.

4.2 Bezoek aan elitaire cultuuruitingen

Bij de variabelen die betrekking hebben op de informatieverwerkingscapaciteit staat bovenaan het opleidingsniveau. Opvallend is dat na controle voor de overige variabelen in het model het opleidingsniveau geen zelfstandige invloed meer uitoefent op de deelname aan elitaire cultuur. Mogelijk wordt dit verklaard doordat deelname met school ook in het model is opgenomen: als scholen met hogere opleidingsniveaus actiever zijn dan wordt het effect op de deelname van jongeren verklaard door de deelname met school en niet door het opleidingsniveau. Een andere mogelijkheid is dat intelligentie op zich niet met cultuurdeelname samenhangt. De deelname aan elitaire cultuur van de ouders en van de oudere broer of zus zijn wel significant van invloed op de deelname van jongeren aan elitaire cultuur. Dit geldt ook voor de deelname met school. Deelname aan populaire cultuur van ouders, broer of zus of met school heeft geen significant effect op de deelname aan elitaire cultuur. Het vakkenpakket en de cijfers voor deze vakken doen evenmin ter zake.

Hypothese 1 wordt voor de deelname aan elitaire cultuur gedeeltelijk bevestigend beantwoord. Niet alle variabelen die met de informatieverwerkingscapaciteit geassocieerd zijn, hebben invloed op de deelname aan elitaire cultuur. Wel is de deelname aan elitaire cultuur van de ouders, de oudere broer of zus en de deelname hieraan met school van belang. Hierbij wordt blijkbaar kennis opgedaan die bijdraagt aan de deelname aan elitaire cultuur door jongeren. Met name de zeer sterke invloed van de ouders is toch wel opvallend. Dit geldt overigens niet voor populaire cultuur: bezoek aan populaire cultuur van gezin en met school staat blijkbaar los van elitair cultuurbezoek. Opvallend is dat juist die variabelen waar jongeren zelf invloed op kunnen uitoefenen niet relevant zijn, namelijk het aantal culturele vakken en het gemiddelde cijfer voor deze vakken. De deelname aan elitaire cultuur binnen het gezin en de deelname met school, die bepalend zijn voor de elitaire cultuurdeelname van jongeren, zijn voor hen een gegeven waar ze niets over te zeggen hebben.

Van de variabelen betreffende distinctie is allereerst de beroepsstatus van de moeder significant. De beroepsstatus van de vader oefent geen invloed uit op de deelname aan elitaire cul-

tuur van het kind. De status van vader en moeder correleren onderling overigens met 0,28, dus niet zo sterk dat het effect van de beroepsstatus van de vader door het effect van de beroepsstatus van de moeder wordt opgeslokt. Het is opmerkelijk dat juist de status van de moeder zo bepalend is. De daadwerkelijke deelname van de ouders blijkt evenwel belangrijker dan de beroepsstatus. De houding die jongeren hebben ten opzichte van elitaire cultuur is zeer zeker van belang voor hun daadwerkelijke deelname. Naarmate jongeren positiever tegenover elitaire cultuur staan, brengen ze ook vaker een bezoek aan een vorm van elitaire cultuur. Hoewel hiermee natuurlijk niet duidelijk is of jongeren vaker gaan omdat ze het leuker vinden, of dat ze het leuker vinden omdat ze vaker gaan.

Hypothese 2 wordt door de resultaten bevestigd. De beroepsstatus van de ouders draagt inderdaad bij aan de deelname aan elitaire cultuur door hun kinderen. Hierbij is opvallend dat de beroepsstatus van de moeder doorslaggevend is en niet die van de vader. Verder is gebleken dat naarmate jongeren een positievere houding hebben tegenover elitaire cultuur ze inderdaad cultureel actiever zijn op dit gebied (hypothese 3). Voor deelname aan elitaire cultuur lijkt distinctie een rol te spelen bij jongeren. Hoewel een positieve houding tegenover cultuur op zich geen uitsluitsel geeft over het willen tentoonspreiden van deze interesse.

Het aantal uren dat buitenshuis wordt doorgebracht biedt geen verklaring voor deelname aan elitaire cultuur. Evenmin heeft het aantal uren dat aan een bijbaan besteed wordt, het geld dat daarmee verdiend wordt of de hoogte van het zakgeld met de deelname aan elitaire cultuur te maken. Hiermee worden de hypothesen 4a, 4b en 5 voor de deelname aan elitaire cultuur weerlegd. Mogelijk dragen ouders financieel bij aan de elitaire cultuurdeelname van hun kinderen. Van de controlevariabelen blijkt alleen een allochtone afkomst significant (negatief) van invloed op de deelname aan elitaire cultuur. Jongeren van allochtone afkomst gaan minder naar elitaire cultuuruitingen dan autochtone jongeren, en dit wordt dus niet verklaard door opleidingsniveau of de beroepsstatus van de ouders. Er blijkt een zelfstandige invloed uit te gaan van etnische herkomst.

4.3 Bezoek aan populaire cultuuruitingen

In tabel 3 worden tevens de coëfficiënten van de verklaring van deelname aan populaire cultuur weergegeven. Wat betreft de variabelen ter toetsing van de theorie van de informatieverwerkingscapaciteit valt allereerst op dat het opleidingsniveau wel voor een deel de deelname aan populaire cultuur verklaart. Hoe hoger het opleidingsniveau, des te minder vaak wordt er deelgenomen aan populaire cultuur. De deelname van de ouders aan populaire cultuur is eveneens van invloed op de deelname hieraan van de jongeren. Het effect van de deelname aan populaire cultuur van de oudere broer of zus op de populaire cultuurdeelname van jongeren is sterker dan het effect van de deelname aan elitaire cultuur op de elitaire cultuurdeelname van jongeren, zoals ook verwacht mocht worden. Ook deelname met school aan populaire cultuur draagt bij aan de populaire cultuurdeelname van haar leerlingen. Het aantal culturele vakken is niet van belang, maar het gemiddelde cijfer voor deze vakken biedt wel een verklaring voor deelname aan populaire cultuur. Hoe hoger dit cijfer, des te minder vaak

gaat men naar populaire cultuur. Er kan dus geen sprake zijn van een leereffect, omdat het effect dan nul moet zijn: jongeren met een hoger cijfer gaan niet vaker naar populaire cultuur dan andere jongeren. Dit is niet het geval. Het lijkt eerder zo te zijn dat de jongeren die hoge cijfers halen voor culturele vakken niet het type zijn dat naar populaire cultuur gaat.

Hypothese 1 kan voor de deelname aan populaire cultuur maar gedeeltelijk worden bevestigd. Anders dan verwacht gaan een hogere opleiding en hogere cijfers juist minder samen met populair cultuurbezoek. Hier werken kennelijk toch andere mechanismen dan de aan opleiding gerelateerde informatieverwerkingscapaciteit. De deelname van de ouders, de oudere broer of zus en de deelname met school zijn wel van belang voor de deelname aan populaire cultuur.

De variabelen betreffende distinctie hebben geen invloed op de deelname aan populaire cultuur. Hypothese 2 gaat dus niet op voor populaire cultuur. De status van de ouders is alleen van belang voor de deelname aan elitaire cultuur van het kind en zegt niks over de deelname aan populaire cultuur.

Het aantal uren besteed aan activiteiten buitenshuis verklaart voor een deel de populaire cultuurdeelname. Hoe meer tijd buitenshuis wordt doorgebracht, des te vaker worden populaire cultuurvormen bezocht. Het aantal uren besteed aan een bijbaan heeft een (minder sterke) positieve invloed. Het geld dat met dit werk verdiend wordt draagt ook duidelijk bij aan het bezoeken van populaire cultuur. De hoogte van het zakgeld is niet significant van invloed. Dit is een duidelijk verschil met de deelname aan elitaire cultuur, waar de tijdsbesteding en het budget niet bijdragen aan de verklaring van de deelname.

Van de alternatieve hypothesen 4a en 4b blijkt 4b het juiste beeld te geven: naarmate jongeren meer tijd aan activiteiten buitenshuis besteden, gaan ze vaker naar populaire cultuur. Constant houdend voor het geld dat met een bijbaan verdiend wordt gaan jongeren die meer werken vaker naar populaire cultuur. Actieve jongeren blijken dus ook op dit punt actiever te zijn. Ten slotte wordt hypothese 5 gedeeltelijk bevestigd: naarmate jongeren meer geld verdienen gaan ze vaker naar populaire cultuur, maar het zakgeld hangt hier niet mee samen.

Van de controlevariabelen is alleen sekse significant. Meisjes gaan significant vaker naar populaire cultuur dan jongens, als de overige omstandigheden gelijk zijn. Aanvullende analyses laten zien dat dit te maken heeft met het feit dat jongens een groter budget hebben en meer tijd buitenshuis doorbrengen dan meisjes. In feite gaan jongens en meisjes ongeveer even vaak naar populaire cultuur, maar omdat hier de overige omstandigheden gelijk worden gehouden (waaronder ook de tijdsbesteding en het budget) is sekse wel significant in dit model.

4.4 Elitair versus populair

Wat zijn nu de meest opmerkelijke verschillen die uit bovenstaande analyse naar voren zijn gekomen? Een aantal variabelen heeft een significant verschillend effect op elitaire en op populaire cultuurdeelname. Voor de meeste kon dit ook verwacht worden. Bijvoorbeeld de deelname van de ouders aan elitaire cultuur heeft meer effect op de deelname aan elitaire cul-

tuur dan aan populaire cultuur. Maar voor een aantal variabelen is het opvallend. Allereerst valt op dat de invloed van de deelname met school aan elitaire cultuur niet significant verschillend is voor de elitaire en de populaire cultuurdeelname van jongeren, hoewel het effect bij populaire cultuurdeelname net niet significant was. Blijkbaar draagt elitair cultuurbezoek met school ook bij aan populair cultuurbezoek door jongeren. Verder kan nogmaals de invloed van het cijfer voor culturele vakken genoemd worden. Ook hier is een duidelijk verschil tussen elitaire en populaire cultuurdeelname: het verwachte positieve effect bij elitaire cultuurdeelname bleek er niet te zijn, maar er is wel een negatief effect bij populair cultuurbezoek. Ook bij de tijdsbesteding en het budget zijn er verschillen, zoals ook al eerder bleek.

Al met al kan gesteld worden dat de in het model opgenomen variabelen een betere verklaring bieden voor de deelname aan elitaire cultuur (de R^2 bedraagt 0,296) dan voor de deelname aan populaire cultuur (met een R^2 van 0,204). Dit is niet opmerkelijk, omdat de gebruikte theorieën ook ontwikkeld zijn om verschillen in deelname aan elitaire cultuur te verklaren. De deelname aan populaire cultuur kan er blijkbaar toch voor een aanmerkelijk deel mee verklaard worden.

5. Conclusie en discussie

In dit artikel is een verklaring gezocht voor verschillen in deelname aan elitaire en aan populaire cultuur bij jongeren. Hiervoor is gebruikgemaakt van een aantal theorieën die ontwikkeld zijn om verschillen in deelname aan elitaire cultuur bij volwassenen te verklaren, namelijk de informatietheorie van cultuurdeelname, de theorie van distinctie en de theorie die cultuurdeelname beschouwt als een manier van tijd- en geldbesteding.

Algemeen kan worden geconcludeerd dat elitaire cultuur jongeren lijkt te overkomen. Ze hebben er weinig over te zeggen, en worden in hun deelname nog vooral gevormd door het gezin en door school. Hierbij moet echter wel worden opgemerkt dat jongeren die zich positief over kunst uitlaten actiever zijn, dus het is niet zo dat jongeren geheel buitenspel staan. Het bezoeken van populaire cultuur is een activiteit die ze veel meer zelf in de hand hebben. Het past beter bij de overige vrijetijdsactiviteiten en er wordt ook voor gewerkt. Er wordt dus bewust tijd en geld vrijgemaakt om populaire cultuuruitingen te bezoeken, iets dat bij elitaire cultuur niet het geval is. Hiermee wordt bevestigd wat we eigenlijk al weten, namelijk dat populaire cultuur in het leven van jongeren een veel grotere rol speelt dan elitaire cultuur.

Zijn de gebruikte theorieën bruikbaar voor de verklaring van cultuurdeelname bij jongeren in plaats van volwassenen? Dit blijkt zeker het geval te zijn, alhoewel elitaire cultuurdeelname er beter door wordt verklaard dan populaire cultuurdeelname. Alleen de benadering via de tijdsbesteding en het budget blijken bij uitstek geschikt om de deelname van jongeren aan populaire cultuur te verklaren. Een bijbaantje en de bijbehorende tijdsbesteding zijn zaken die jongeren meer zelf bepalen en zo bezien is populaire cultuur ook iets dat jongeren meer zelf in de hand hebben. Informatieverwerking en distinctie doen er voor populaire cultuurdeelname net iets minder toe dan voor elitaire cultuurdeelname. Dit heeft te maken met de

operationalisering, maar mogelijk ook met de beperkte visie van distinctie waar hier voor is gekozen. We zijn uitgegaan van de ouders als belangrijke overbrengers van status op hun kinderen, maar het is goed mogelijk dat kinderen zich juist afzetten tegen hun ouders. Status van ouders zou dan helemaal geen goede indicator zijn. Binnen de kring van leeftijdgenoten waarin jongeren verkeren, willen ze zich van elkaar onderscheiden. We raden aan om in volgend onderzoek onder jongeren juist het netwerk en hun gedrag in kaart te brengen om zo meer zicht te krijgen op hoe jongeren zich van elkaar willen onderscheiden. Verder heeft het opleidingsniveau niet het verwachte effect, wat naast het feit dat intelligentie niet de rol speelt die wij verwachten ook kan betekenen dat opleidingsniveau niet goed bruikbaar is als indicator van intelligentie.

Afgesloten wordt met de kanttekening dat uit dit onderzoek alleen een kortetermijneffect aan het licht komt. Wat de invloed van de onderzochte factoren is later in de levensloop, is hiermee niet duidelijk geworden. Het is een momentopname op een punt in het leven waarop er nog veel kan veranderen. Hoe verandert bijvoorbeeld de invloed van de beroepsstatus van de ouders als de jongeren zelf een sociaal-economische status hebben? En in hoeverre is de deelname van de ouders en de oudere broer of zus nog relevant als de jongeren het huis uitgaan? Of wat is het langetermijneffect van de cultuureducatie die jongeren op school hebben ondergaan? Al deze zaken verdienen nader onderzoek en kunnen verder bijdragen aan inzicht in verschillen in cultuurdeelname.

Noten

1. Marieke Voorpostel is als onderzoeker werkzaam bij Regioplan Onderwijs & Arbeidsmarkt. Correspondentieadres: Leidsegracht 105a, 1017 ND, Amsterdam. E-mail: voorpostel@oa.regioplan.nl. Tanja van der Lippe is als universitair docent verbonden aan de vakgroep Sociologie / ICS, Universiteit Utrecht. Correspondentieadres: Heidelberglaan 1, 3584 CS, Utrecht. E-mail: t.vanderlippe@fss.uu.nl. Zij bedanken Merijn Rengers voor zijn hulp bij de analyses en Harry Ganzeboom, Ineke Nagel en andere leden van het cult-uur voor hun waardevolle commentaar op een eerdere versie van dit artikel.
2. Onduidelijk is ook welke kennis precies bepalend is voor de informatieverwerkingscapaciteit. Het opnemen van een dergelijke test met algemene kennis over schilders, muziekstukken e.d. is dus ook geen garantie dat de informatieverwerkingscapaciteit gemeten wordt.
3. Er is de respondent in de enquête uitgebreid gevraagd naar de vrijetijdsbesteding, maar vanwege onnauwkeurig invullen kan slechts een beperkt deel van deze informatie voor de analyses worden gebruikt.
4. SUR is een twee-stappenprocedure waarbij in de eerste stap de covariantie van de storingstermen tussen de vergelijkingen wordt geschat. In de tweede stap worden alle parameters in het systeem geschat als ware het één grote vergelijking. Hierbij wordt rekening gehouden met de correlatie tussen storingstermen.

Literatuur

Bihagen, E. & Katz-Gerro, T. (1998). *Cultural consumption, class and gender in Sweden.* [Paper gepresenteerd op 14e World Congress of Sociology].

Bogt, T. ter (1990). *Andere wereld: jongeren en vrije tijd.* Amersfoort: Giordano Bruno.

Bogt, T. ter & Praag, C.S. van (1992). *Jongeren op de drempel van de jaren negentig.* Rijswijk: SCP.

Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste.* Londen: Routledge & Kegan Paul.

Eijck, K. van (1999). Jazzed up, brassed off: Sociale differentiatie in patronen van muzikale genrevoorkeuren. *Mens & Maatschappij, 74,* 43-61.

Ganzeboom, H. (1989). *Cultuurdeelname in Nederland.* Assen: Van Gorcum.

Ganzeboom, H.B.G. & Nagel, I. (1999). *Het CJP en cultuurparticipatie van schoolgaande jeugd: evaluatie van een veldexperiment in acht gemeenten. Eindrapportage.* Amsterdam: Stichting CJP.

Ganzeboom, H.B.G. & Treiman, D.J. (1996). Internationally comparable measures of occupational status for the 1988 International Standard Classification of Occupations. *Social Science Research, 25,* 201-239.

Haan, J. de & Knulst, W. (2000). *Het bereik van de kunsten: Het culturele draagvlak 4.* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kraaykamp, G., Lippe, T. van der & Verhoeff, R. (1996). Vrije tijd van vrouwen en mannen. In H. Ganzeboom & S. Lindenberg (Red.), *Verklarende sociologie: opstellen voor Reinhard Wippler* (pp. 295-309). Amsterdam: Thesis Publishers.

Maas, I. (1991). Sociale omgeving en cultuurdeelname: de rol van het sociale netwerk bij podiumbezoek en mediagebruik. In H. Ganzeboom & R. Verhoeff (Red.), *Cultuur en publiek: multidisciplinaire opstellen over de publieke belangstelling voor kunst en cultuur in Nederland* (pp. 105-131). Amsterdam: SISWO.

Nagel, I. & Ganzeboom, H. (1995). *Hoeveel scheelt het CJP? Een vergelijking van CJP-houders en niet-CJP-houders in het Aanvullend Voorzieningengebruik Onderzoek 1991.* Utrecht: Universiteit Utrecht (ICS).

Peterson, R.A. & Kern, R.M. (1996). Changing highbrow taste: from snob to omnivore. *American Sociological Review, 61,* 900-907.

Swaan, A. de (1986). *Kwaliteit is klasse: de sociale wording en werking van het culturele smaakverschil. (In: Kunst en staat).* Amsterdam: Bakker.

Waal, M. de (1989a). *Daar ga je toch niet heen? Een oriënterende studie over jongeren en de gevestigde kunst.* Amsterdam: Boekmanstichting.

Waal, M. de (1989b). *Meisjes: een wereld apart: een etnografie van meisjes op de middelbare school.* Meppel/Amsterdam: Boom.

Wel, F. van (1993). Een cultuurkloof tussen de generaties? Cultuurstijlen onder jongeren en hun persoonlijke netwerk. *Boekmancahier, 17,* 306-327.

Wel, F. van, Linssen, H., Kort, T. & Jansen, E. (1996). Ethnicity and youth cultural participation in the Netherlands. *Journal of Leisure Research, 2,* 85-95.